

Knižničný systém ako súčasť kultúrnej politiky štátu – bilancia a súčasnosť

Mgr. Monika Lopušanová

PhDr. Daniela Gondová

O čom to bude?

- o kompetencii,
- o tom čo sme za cca 25 rokov zažili a prežili,
- čo to všetko bolo a na čo to bolo dobré,
- koľko to stálo,
- a čo nás čaká (?!)

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

- je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť knihovníctva podľa **kompetenčného zákona** s účinnosťou **od 1. januára 2002**,
- v súlade s Čl. 2 ods. 2 Ústavy SR „**konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon**“,
- v oblasti knihovníctva sú kompetencie a oblasť pôsobnosti ministerstva kultúry právne vymedzené v § 22 zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach

Aké má teda ministerstvo kultúry kompetencie?

- riadenie a koordinácia výkonu štátnej správy v oblasti knižníc a ochrany HKD a HKF a určovanie hlavných smerov,
- **utváranie právnych a organizačných podmienok** na zabezpečenie a rozvoj knižničného systému,
- **utváranie podmienok na informatizáciu knižníc** a ich zapojenie ŠIS,
- **vedenie Zoznamu knižníc SR** a vykonávanie štátnej štatistickej evidencie,
- kontrolovanie dodržiavania zákona a všeobecne záväzných právnych predpisov,
- **vyhlasovanie a zrušenie vyhlásenia** dokumentu alebo súboru KD za HKD alebo HKF
- udeľovanie súhlasov v súvislosti s trvalým alebo dočasným vývozom,
- **vydávanie záväzného stanoviska k zrušeniu alebo k zlúčeniu knižnice**, alebo k prevodu zriaďovateľskej alebo zakladateľskej funkcie dohodou na iného zriaďovateľa alebo zakladateľa knižnice v prípade knižníc **v zriaďovateľskej pôsobnosti ústredných orgánov štátnej správy a samosprávnych krajov**

**Iba v týchto oblastiach a v týchto
zákonných oblastiach môže
ministerstvo kultúry konať!**

90-te roky minulého storočia a tisícročia v knižničnom systéme

- integrácia ľudových knižníc do mestských a miestnych kultúrnych stredísk a ich prechod do zriaďovateľskej pôsobnosti miest a obcí,
- s tým súviselo zrušenie centrálného doplňovania zo strany bývalých okresných a krajských knižníc,
- okresné a krajské knižnice prešli zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva kultúry – **MK SR zriaďovalo 40 knižníc** (v roku 1995 bolo v zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva kultúry celkovo 206 štátnych kultúrnych zariadení!!!)

- transformácia kultúry bola nevyhnutná – jej základom bolo ponechanie tzv. štátnej metodiky v príslušnej organizácii,
- experiment pod názvom „**regionálne kultúrne centrá, tzv. RKC-čka:**“
  - Kysucké kult. centrum schválené ako experiment vládou dňa 4.4.1995, s účinnosťou od 1.7.1995.
  - Cieľ: racionalizovať horizontálnu štruktúru kultúrnych inštitúcií v regióne s tým, aby sa tzv. obslužné činnosti odčlenili od tzv. odborných kultúrnych činností,
  - kultúrne aktivity sa mali koncentrovať v regionálnych kult. ustanovizniach, a tým optimalizovať sústavné zvyšovanie pozornosti pre regionálnu kultúru zo strany kult. inštitúcií,
  - stabilizovať , racionalizovať a zefektívňovať riadiace, finančné, administratívne, koordinačné a metodické činnosti štátu prostredníctvom príslušného národného metodického centra a štátneho intendanta.

- v roku 1996 zmena v územnom a správnom usporiadaní Slovenska vzniklo 8 krajov a 79 okresov,
- súčasťou RKC stalo 33 knižníc a 3 štátne vedecké knižnice prešli pod krajskú úradu,
- vytvorenie 8 krajských štátnych knižníc:
  - z 3 vedeckých knižníc (UKB, ŠVK KE, ŠVK PO),
  - z 2 „krajských“ knižníc, ktoré ostali z predchádzajúceho obdobia (knižnice z Trenčína a Zvolena),
  - a knižnice v Nitre, Trnave a Žiline vznikli ako nové krajské štátne knižnice.
- rok 1999 – koniec RKC

Turbulentné roky 1997 a 1998

- **prijatie zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej - Matica slovenská sa stala verejnoprávnuou ustanovizňou**
  - ministerstvo kultúry k 1. 6. 1997 poverilo funkciou národného metodického centra pre knižnice Univerzitnú knižnicu v Bratislave a zriadilo tam Národné knižničné centrum (UKB bola v rozmedzí rokov 1998 do 27. 8. 1999 celoštátnym knižničným metodickým pracoviskom a aj krajskou štátnou knižnicou pre Bratislavský kraj)

Prijatie zákona č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel

- krajským knižniciam umožnil bezplatne prijímať povinné výtlačky periodických a neperiodických publikácií a takto si dopĺňať knižničný fond (??!!),
- vyhláška MK SR č. 20/1998 Z. z. o povinnom výtlačku periodickej a neperiodickej publikácie v elektronickej podobe (k 1. 7. 2000 zrušená),
- počet poberateľov sa ustálil prijatím novely zákona pod. č. 535/2003 Z. z.

A čo ešte 90 roky priniesli? Spomínate?

- Vláda:
  - Správa o stave ochrany a doplňovania fondu národného písomníctva,
  - Informácia o zasielaní publikácií významným informačným centráram a lektorátom slov. jazyka a literatúry v zahraničí,
  - Informácia o výskume v Tajnom vatikánskom archíve a v Apoštolskej vatikánskej knižnici,
- Colné poplatky a DPH pri dovoze darov a literatúry zo zahraničia,
- Katalóg pracovných činností – profesia „knižničný pracovník“,
- Projekt „ISTROTEXT“ – využitie informačných diaľnic na on-line komunikácia v rodných jazykoch,

A čo ešte 90 roky priniesli? Spomínate?

- Návrh zákona o knižniciach spolu s vyhláškou o:
  - medziknižničných službách a súbornom katalógu knižníc SR,
  - správe knižničných fondov v knižniciach SR,
  - ochrane historických knižničných fondov, vzácných tlačí a rukopisov,
- **Gorazdova prémia** – ako cena sekcie (v r. 1996 **Jozef Kuzmík** – prínos v oblasti dejín bibliografie, knižníc a kn. kultúry, v r. 1997 **Eva Kundrátová** – za rozvoj KŠK (teraz ŠVK) v Košiciach a celoživotný prínos v oblasti rozvoja slov. knižníc, v r. 1998 **Jozef Ciffra** – za celoživotné dielo v oblasti knižničnej a inf. vedy a za aktívny podiel pri budovaní národného KS a **Jozef Telgársky** – celoživotné dielo v obl. budovania KF, najmä st. a špeciálnych tlačí, výskumu a spracovania dejín slovenskej knižnej kultúry).
- **Návrh zákona o slovenskom kultúrnom dedičstve,**
- Program Čisté ruky, boj proti drogám, rasizmu, xenofóbii, antisemitizmu, prevencia AIDS, revitalizácia slovenskej kultúry na jazykovo zmiešanom území SR

Nástup nového milénia

- oblasť riadenia, vytvárania podmienok na činnosť knižničného systému - súčasť Programového vyhlásenia vlády SR (1998) – časti Kultúra,
- Vytvorenie samostatnej a novej komisie v rámci ŠFK Pro Slovakia od r. 1999 – **komisia knihovníctva** (D. Gondová – predsedníčka, O. Kaliská – podpredsedníčka; M. Čomajová, H. Hogh, D. Katuščák, M. Vaňo, J. Koday – členovia
  - v roku **1999: 1.405.000 Sk (46.637 €)** na 38/38 projektov,
  - v roku **2000: 1.211.000 Sk (40.198 €)** na 50 zo 102 projektov
- **prijatie zákona č.183/2000 Z. z. o knižniciach,**

Vládne materiály:

- návrh na zaradenie medzinárodného programu UNESCO Pamäť sveta do programov UNESCO v Slovenskej republike,
- Audit knižníc a knižničných fondov ústredných orgánov štátnej správy – Slovenská pedagogická knižnica ako právnická osoba v pôsobnosti ministerstva školstva

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006

- Vymedzením základných strategických cieľov pre knižnice knižničného systému Slovenskej republiky na strednodobé obdobie sa jasne deklarovala štátna knižničná politika na ceste Slovenska k informačnej spoločnosti,
- **Zámer stratégie:** vybudovať otvorený a integrovaný knižničný systém Slovenskej republiky a vytvoriť vhodné prostredie na jeho fungovanie bez ohľadu na rezortnú príslušnosť knižníc a bez ohľadu na rôznosť subjektov, ktoré ich zriaďujú alebo zakladajú,
- definovala 8 strategických úloh, ktorých realizácia mala viesť k splneniu zámeru

A aký bol výsledok po 5 rokoch?

- veľa čiastkových výsledkov,
- ďalšie 3 rozvojové projekty (elektronizácia knižníc, analýza akvizičnej činnosti, program záchrany tradičných nosičov informácií),
- nedostatok finančných prostriedkov neumožnil plniť strategické úlohy, základné ciele a zámery uspokojivo,
- oblasť knižníc sa však stala stabilnou súčasťou dotačnej podpory ministerstva kultúry a ministerstva školstva,
- za celé obdobie trvania stratégie bolo na jej priority cez dotácie z **ministerstva kultúry** poskytnutých **42.722.146 Sk (1.418.115 €)** na **1085** podporených knižničných projektov,
- **ministerstvo školstva**: na účel rozšírenia používania informačných technológií v akademických knižniciach bolo pridelených **20.100.000 Sk (667.198 €)** na **59 projektov** a na elektronizáciu a revitalizáciu školských knižníc **5.000.000 Sk (165 969 €)** na **53 projektov**.

Ústredná knižničná rada

- ustanovenie v roku 1999 ako poradného, iniciatívneho, koordinačného a expertného orgánu ministra kultúry v oblasti knihovníctva a knižníc,
- členia ÚKR: 17 popredných odborníkov knižničného a informačného sektora, vrátane zástupcov občianskych a profesijných združení,
- prvým predsedom až do r. 2012 bol prof. Dušan Katuščák, **v súčasnosti je predsedníčkou PhDr. Daniela Gondová,**
- v rámci svojich zasadnutí sa prioritne zamerala najmä na legislatívnu oblasť, prípravu strategických materiálov pre oblasť slovenského knihovníctva, prerokovala aj významné knižničné projekty.

Záber jej činnosti a výstupov je dôkazom, že jej aktivity boli prospešné pri obhajovaní a presadzovaní záujmov knižníc, ako aj pri presadzovaní týchto priorít na úrovni štátneho orgánu.

Čo tak trochu zapadlo prachom zabudnutia

- **Stratégia štátnej kultúrnej politiky**
  - schválená uznesením vlády SR č. 1067/2004 dňa 10. novembra 2004,
  - jedným z cieľov bolo aj zabezpečenie ochrany a sprístupňovania kultúrneho dedičstva, jeho systematickej digitalizácie a informatizácie kultúrnej infraštruktúry
- **Akčný plán úvodnej fázy implementácie kultúrnej politiky**
  - tento cieľ nebol rozpracovaný do priorít

Decentralizácia a reforma verejnej správy

- **Zákon č. 416/2001 Z. z.** o prechode niektorých pôsobnosti z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky **vs. knižničný zákon** – zriaďovateľské prechody na štát a VÚC,
- prehodnotilo sa postavenie a úlohy štátnych vedeckých knižníc, ktoré sa v rámci reformy verejnej správy opätovne k 1. 4. 2002 stali organizáciami v pôsobnosti MK SR,
- zriaďovateľská funkcia ku krajským a regionálnym knižniciam prešla z orgánov miestnej štátnej správy na samosprávne kraje,
- ministerstvo kultúry iniciovalo presadenie takých ustanovení, ktoré zamedzili svojvoľnému zrušeniu knižníc, ktoré štát odovzdal samosprávnym krajom a zabezpečili účelové využitie majetku kultúrnych inštitúcií – no nie na dlho!!!

Princípy decentralizácie a reformy verejnej správy

- vytvorenie účinného a racionálneho systému organizácie štátnej správy a samosprávy na Slovensku,
- princíp subsidiarity - princíp, podľa ktorého sa politické rozhodnutie má prijímať čo najbližšie pri občanovi,
- na vyšších stupňoch verejnej správy ponechať len tie výkony (činnosti, kompetencie), na ktoré nižšie stupne nestačia,
- politické rozhodovanie sa tak má posunúť z nižšej na vyššiu úroveň len v prípade, že je to nevyhnutné z pohľadu efektívnosti.

KZ a jeho novely

KZ novelizovaný:

- zákonom č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobnosti z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky – decentralizácia a reforma VS,
- zákonom č. 84/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) - zákonné poverenie SNK na základe hromadnej licenčnej zmluvy s príslušnou organizáciou kolektívnej správy práv uhrádzať odmeny nositeľom práv za rozširovanie ich predmetov ochrany vypožičiavaním realizovaným v rámci Knižničného systému SR,
- Zákon 374/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 516/2008 Z. z. o Audiovizuálnom fonde - priniesol úpravu povinností SNK a zákonne vylúčil založenie, zaťaženie, exekúciu a konkurz HKD a HKF a významného slovacikálneho dokumentu a KD, ktorý pre svoju kultúrnu a historickú hodnotu mohol byť vyhlásený za HKD alebo HKF.

KZ a vykonávacie predpisy

Knižničný zákon prostredníctvom splnomocňovacieho ustanovenia stanovil vydať vykonávacie predpisy k zákonu, ktoré by určili podrobnosti o:

- spôsobe vedenia odbornej evidencie, vyradovaní a revízii knižničného fondu v knižniciach,
- poskytovaní medziknižničnej výpožičnej služby a medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby,
- spôsobe budovania národného bibliografického systému,
- o historickom knižničnom dokumente a historickom knižničnom fonde,
- spôsobe budovania a využívania súborného katalógu knižníc.

- Ako prvá a ako aj jediná vyhláška bola prijatá **vyhláška MK SR č. 421/2003 Z. z.**, ktorou sa ustanovujú **podrobnosti o spôsobe vedenia odbornej evidencie, vyradovaní a revízii knižničného fondu v knižniciach.**
- **Opatrenie Ministerstva kultúry SR č. MK-4992/2007-10/19609 o odmene nositeľom práv za rozširovanie predmetov ochrany vypožičiavaním realizovaným prostredníctvom knižničného systému SR**

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2008 – 2013

Zámer: vytvoriť také podmienky pre knižnice a knižničnú činnosť, aby knižničný systém Slovenskej republiky zohrával aktívnu úlohu v poskytovaní informácií a v sprostredkovaní poznatkov.

V rámci prioritných cieľov sa zamerala na realizáciu **8 strategických úloh špecifikovaných v 9 cieľoch s rozpracovaním v 71 prioritách.**

Zdrojom, s ktorými sa pri napĺňaní cieľov stratégie už vopred počítalo, boli okrem dotačného systému ministerstva kultúry, aj štrukturálne fondy Európskej únie, najmä **Operačný program Informatizácia spoločnosti SR a Regionálny operačný program**

Aký bol výsledok?

- 3 rozvojové schválené vládne materiály (riešenie problematiky deacidifikácie, ochrany HKF a HKD, digitalizačného pracoviska SNK),
- 2 strategické úlohy splnené a 6 úloh splnených čiastočne,
- ani jedna strategická úloha alebo jej cieľ nezostali neplnené,
- v prípade 9 stanovených cieľov boli 3 splnené a 6 čiastočne splnených;
- v prípade 71 priorít na jej vykonanie bolo splnených 35,
- 26 priorít splnených čiastočne a 10 zostalo neplnených.

Výsledok v číslach

Ministerstvo kultúry v priebehu rokov 2008 až 2013 podporilo:

- **160 projektov v celkovej sume 12.328.558,- €** pre knižnice v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti v rámci výdavkových prvkov jeho rozpočtovej kapitoly,
- **1 453 projektov v celkovej sume 3.096.981,- €** prostredníctvom dotačného systému programe Kultúrne aktivity v oblasti pamäťových inštitúcií, v podprograme 2.1 knižnice a knižničná činnosť a v podprograme 2.5 akvizícia knižníc.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR vytvorilo na podporu naplňania stratégie:

- rozvojový projekt „Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc“, prostredníctvom ktorého za uvedené obdobie podporilo **343 školských knižníc v celkovej sume 1.019.429,38,- €**.

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020

Zredukovaný počet strategických oblastí na 3 základné, ktoré sú následne podrobne špecifikované v prioritách a opatreniach.

Strategické oblasti:

- formovanie informačných potrieb, podpora informačnej gramotnosti, riadenia a rozvoja ľudských zdrojov pre trvalú udržateľnosť a rozvoj knižníc,
- budovanie, trvalé uchovanie, rozvoj a ochrana knižnično-informačných fondov,
- optimalizácia a rozvoj knižnično-informačných služieb a metód správy informácií a znalostí.

Návrh nového knižničného zákona

Prvý návrh rozsahu definovania práv a povinností pri výkone odborných knižničných činností, vymedzenie typov knižníc s ich úlohami, jednoznačné vymedzenie pojmov boli spracované ministerstvom kultúry a zaslané na vyjadrenie Ústrednej knižničnej rade (ÚKR)

ÚKR mala závažnú pripomienku k časti venovanej knižničnému systému.

Navrhla, aby vzhľadom na široké spektrum a rozsah komplexných funkcií národnej knižnice a potrebu ich systematického a operatívneho zabezpečenia funkcie národnej knižnice pokrývali samostatne a v súčinnosti dve inštitúcie – SNK a UKB.

Návrh ÚKR ministerstvom odmietnutý.

A čo nové prináša nový KZ?

Zámerom predloženého návrhu zákona je najmä:

- komplexnejšie vymedziť predmet úpravy, základne pojmy a základnú odbornú knihovnícku terminológiu, ktorá zohľadňuje súčasne formy a spôsoby výkonu odborných knižničných činností,
- v nevyhnutnej miere upraviť a spresniť ustanovenia týkajúce sa zriaďovania a zakladania knižníc, vrátane práv a povinnosti zápisu knižnice do Zoznamu knižníc SR,
- novo a komplexnejšie definovať zameranie, pôsobnosť a úlohy jednotlivých typov knižníc v knižničnom systéme,
- doplniť, upraviť a spresniť ustanovenia týkajúce sa výkonov odborných knižničných činností, práv knižnice a spôsobu financovania knižnice,
- upraviť postupy pri vývoze a dovoze HKF a HKD a zjednotiť tento systém s ostatnými systémami mobility hnutelných súčastí kultúrneho dedičstva,
- redefinovať povinnosti MK SR pri výkone štátnej správy v oblasti knižníc a ochrany HKF a HKD
- zaviesť štátny odborný dohľad a kontrolu za porušenie povinností, ktoré sú v návrhu zákona definované.

Viac ako 20 ročná bilancia

- 1 knižničný zákon, 3 jeho novely, 2 vykonávacie predpisy k zákonu,
- 1 zákon o povinných výtlačkoch s jedným vykonávacím predpisom,
- 11 vládou schválených materiálov, na základe toho možnosť čerpať na strategické priority knižníc od ministerstva kultúry 16.843.654,- €, z ministerstva školstva 1.852.596,38 €,
- niekoľko úspešne implementovaných projektov s výstupom pre viacero inštitúcií a nadinštitucionálnym dosahom,
- mnoho úspešne zrealizovaných inštitucionálnych projektov financovaných formou nenávratného finančného príspevku

A čo nás čaká?

Ministerstvo kultúry si uvedomuje svoju zodpovednosť za rozvoj knižničného systému v SR, ktorá mu vyplýva z kompetenčného zákona, či knižničného zákona a zároveň si uvedomuje, že predpokladom zabezpečenia a ďalšieho rozvoja knižničného systému je stanovenie jasných priorít pre oblasť knihovníctva, ktoré zabezpečia funkcionality knižničného systému, prostredníctvom nielen vhodných legislatívnych, organizačných podmienok, ale aj primeranej priamej finančnej podpory z verejných zdrojov, **ale bez Vášho angažovania to nepôjde.**

Ďakujem za pozornosť.